

שירות נשים בצה"ל המשך התקדמות או נסיגה לאחור?

ד"ר כרמית הבר

המכון הישראלי לדמוקרטיה

אל"מ (מיל') עו"ד פנינה שרביט'ברוך

המכון למחקרי ביטחון לאומי

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

המכון למחקרי ביטחון לאומי
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES
INCORPORATING THE JAFFEE
CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

TEL AVIV UNIVERSITY
אוניברסיטת תל אביב

שירות נשים בצה"ל המשך התקדמות או נסיגה לאחור?

כרמית הבר, פנינה שרביט-ברוך

יוני 2013

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

המכון למחקרי ביטחון לאומי
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES
INCORPORATING THE JAFFEE
CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

TEL AVIV UNIVERSITY
אוניברסיטת תל-אביב

Women's Service in the IDF: A Step in Which Direction?

Karmit Haber, Pnina Sharvit Baruch

עריכת הטקסט: גלית שמאע
עיצוב העטיפה: יוסי ארזה
סדר: נדב שטכמן פולישוק
הדפסה: גרפוס פרינט ירושלים

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טלפון: 02-2222-20-800, 02-5300800 ; פקס: 02-5300867
אתר האינטרנט: www.idi.org.il
דוא"ל: orders@idi.org.il

המכון למחקרי ביטחון לאומי (חל"צ), ת"ד 39950, תל אביב 61398
טלפון: 03-6400400 ; פקס: 03-7447590
אתר האינטרנט: www.inss.org.il
דוא"ל: info@inss.org.il

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר) ולמכון למחקרי ביטחון לאומי, תשע"ג

Copyright © 2013 by The Israel Democracy Institute (R. A.) and The Institute
for National Security Studies
Printed in Israel

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי, לא מפלגתי, הממוקם בתפר שבין האקדמיה לפוליטיקה. המכון עוסק בתכנון מדיניות ובעיצוב רפורמות בממשל, במינהל הציבורי ובמוסדות הדמוקרטיה.

בתכנותיו ובמפעליו המכון חותר לחזק את מוסדות הדמוקרטיה המתהווה בישראל ולגבש את ערכיה. בהמשך לעבודת מחקר מעמיקה הוא מגיש המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפול חזון ארוך טווח של משטר דמוקרטי יציב, המותאם למבנה, לערכים ולנורמות של החברה הישראלית. המכון שואף לקדם בישראל שיח ציבורי בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליוזם רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות, לשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולקהל הרחב, לספק מידע ולהציג מחקר משווה.

החוקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה הם אנשי אקדמיה, והם מובילים פרויקטים במגוון תחומים של החברה והמשטר בישראל. מחלקת ההוצאה לאור של המכון מפיקה, משווקת ומפיצה את פירות עבודתם.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

הדברים הכתובים במסמך זה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

המכון למחקרי ביטחון לאומי, המשלב בתוכו את מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, הוקם ב־2006.

מטרותיו של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הן שתיים: הראשונה – לבצע מחקר בסיסי, העומד במבחן אמות המידה האקדמיות הגבוהות ביותר והעוסק בתחומי הביטחון הלאומי של ישראל, המזרח התיכון והמערכת הבינלאומית. השנייה – לתרום לדיון הציבורי ולעבודת הממשל בנושאים הנמצאים – או אמורים להימצא – בראש סדר היום הביטחוני של ישראל.

קהל המטרה של המרכז הוא: דרג מקבלי ההחלטות, מערכת הביטחון, מעצבי דעת הקהל בישראל, הקהילה האקדמית העוסקת בתחומי הביטחון, בישראל ובעולם, והציבור המתעניין באשר הוא.

פרסום מסמך זה מעיד שהוא נמצא ראוי לעיון הציבור. הדעות המובעות בו הן דעותיהן של המחברות לבדן ואינן משקפות בהכרח את עמדות המרכז, נאמניו, או האישים והגופים התומכים בו.

תוכן עניינים

7	תודות
9	מבוא

חלק ראשון: הנחות יסוד נורמטיביות

11	הנחה 1: הגנה על ערך השוויון בצה"ל ובחברה הישראלית
11	כחברה דמוקרטית
11	הנחה 2: הגנה על ערך כבוד האדם בצה"ל ובחברה הישראלית
12	הנחה 3: הגנה על מקור הסמכות בצבא
12	הנחה 4: הכרה בצורך לנהל את השונות בצבא ובחברה הישראלית

חלק שני: חסמים עיקריים בפני יישום העקרונות

13	1. קיומו של מודל שירות נפרד לגברים ולנשים
15	2. תהליך ההדרתה בצה"ל והשפעתו על שירות נשים
20	3. גיוס חרדים והשפעתו על שירות הנשים
23	4. האתגר שבהרחבת גיוס נשים לשורות הצבא

חלק שלישי: המלצות

26	1. שירות נשים בצה"ל
27	2. ממשקים בין שירות נשים לבין שירות חיילים דתיים וחרדים

מקורות

31	נספח תגובות
32	תגובת יוהל"ן
35	תגובת הרבצ"ר לשעבר
40	תגובת דובר צה"ל

תודות

נייר עמדה זה הוא פרי שיתוף פעולה בין נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה ד"ר אריק כרמון ובין ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי אלוף (מיל') עמוס ידלין. תודה מיוחדת ליועצת הרמטכ"ל לענייני נשים לשעבר תא"ל (מיל') גילה כליפי-אמיר, חברת פורום ההיגוי, על הסיוע הרב בכל תהליך העבודה. תודתנו שלוחה גם לד"ר נרי הורביץ ולשאר חברי פורום ההיגוי במסגרת פרויקט "שירות נשים בצה"ל", בראשות ד"ר אריק כרמון, על הייעוץ ועל ההערות המועילות לטיוטת נייר זה. תודה גם לתא"ל (מיל') אורית אדטו, תא"ל (מיל') ישראלה אורון, תא"ל (מיל') מאיר אלרן, עו"ד שלומית רביצקי טור-פז, אריאלה רינגל-הופמן וד"ר אורנה ששון-לוי.

מבוא

צבא ההגנה לישראל הוא צבאה של מדינת ישראל. צה"ל פועל בכפופות לרשויות השלטון האזרחי הדמוקרטי, ובכפוף לחוקי המדינה. מטרת צה"ל היא להגן על קיומה של מדינת ישראל ועל עצמאותה, ולסכל מאמצי אויב לשבש את אורח החיים התקין בה. חיילי צה"ל מחויבים להילחם, להקדיש את כל כוחותיהם, ואף לחרף את נפשם להגנת מדינת ישראל, אזרחיה ותושביה. חיילי צה"ל יפעלו עפ"י ערכי צה"ל ופקודותיו, תוך שמירה על חוקי המדינה וכבוד האדם, וכיבוד ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית (דובר צה"ל, 2011).

פתיח זה הוא נוסח "רוח צה"ל" המוגדרת "תעודת הזהות הערכית של צה"ל, אשר ראוי שתעמוד ביסוד הפעולות של כל חייל וחיילת בשירות סדיר ובשירות מילואים" (שם).

הניסוח האמור של רוח צה"ל מתקשר לשתי הנחות יסוד העומדות בבסיס מסמך זה: ראשית, החובה לשמור על כבוד האדם ועל מימוש עקרון השוויון, שהוא מערכיה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית, מחייבת את צה"ל לשמור במסגרתו על כבוד הנשים ולממש את זכותן לשוויון. שנית, שירות משמעותי של נשים בצה"ל מעלה תרומה ערכית ומוחשית לביטחון ישראל, ובכך הוא מסייע לממש את מטרת צה"ל, הלוא היא הגנה על קיומה ועל עצמאותה של המדינה.

שירות נשים בצה"ל עבר תמורות במהלך השנים על רקע השינוי שחל במעמדן של הנשים בחברה הישראלית בכללותה. המגמה הכללית השוררת כיום בצה"ל היא לקדם שירות משמעותי יותר של נשים ולהנחיל יחס מכבד לנשים בצה"ל. עם זאת המלאכה עדיין רבה. ב-2007 בחנה לעומק ועדה בראשות ראש אכ"א אלוף (מיל') יהודה שגב (להלן: ועדת שגב) את הסוגיה

וקבעה סדרת המלצות לקידום שירות הנשים. העיקרון המנחה שקבעה הוועדה הוא המרת הרעיון של שירות על בסיס מגדרי בעיקרון של "האדם הנכון במקום הנכון" (רוח שגב, 2007: 7). רוב המלצות הוועדה טרם יושמו. אחת הסיבות לבלימת המהלכים לקידום מעמד הנשים בצה"ל ואף להעמקת הפגיעה במעמדן בשנים האחרונות היא תהליך ה"הדתה" המתרחש בצבא. תהליך זה כולל התגברות של ההשפעה הדתית בצה"ל (ראו הרחבה בפרקי הספר בין הכיפה לכומתה ודיון ממוקד במושג בפרק ההקדמה של ראובן גל וגל, 2012: 13-23). הרקע לתהליך הוא גידול בולט בשנים האחרונות במספר שומרי המצוות בקרב הקצונה בצה"ל (דרורי, 2012) והתחזקות כללית בהתערבות הלכתית בסוגיות פוליטיות וצבאיות. במסגרת גיבוש ההסדרים הקואליציוניים לקראת הקמת הממשלה ה-33 בלטה סוגיית "השוויון בנטל" כסוגיה מכרעת, על מגוון השלכותיה האפשריות על הציבור החרדי, על הציבור החילוני ועל כלל החברה הישראלית. ואולם בצד השיח הציבורי הער בסוגיה בלט היעדר דיון בשאלה כיצד ישפיע מודל השתלבות החרדים בצבא על היבט אחר של השוויון בנטל – שירות הנשים בצה"ל.

בימים אלו מתכנסת הוועדה לקידום השוויון בנטל בראשות השר יעקב פרי, שתכליתה לממש את המתווה שהתגבש ל"שוויון בנטל" באמצעות הצגת הצעת חוק שבמסגרתו יגויסו אלפי חרדים לצה"ל. במסמך זה אנו מבקשים, בין היתר, להציג את השלכותיו של תהליך ההדתה הקיים כיום בצה"ל, ואשר צפוי מטבע הדברים להתרחב במסגרת גיוס נרחב של חרדים, על גיוס נשים לצה"ל ועל שירותו בו.

למסמך שלושה חלקים. החלק הראשון יפתח בהצגת הנחות יסוד נורמטיביות המשמשות בסיס לרציונל המוצג בנייר עמדה זה. החלק השני יציג את החסמים במימוש עקרונות היסוד. במסגרת זו נדון בארבעה מוקדים מרכזיים: (1) קיומו של מודל שירות נפרד לגברים ונשים; (2) השלכות תהליך ההדתה על שירות נשים בצבא; (3) החשש מהעמקת הדרת הנשים בצה"ל לאור גיוס נרחב אפשרי של אלפי חרדים לשורות הצבא; (4) אתגר הרחבת גיוס הנשים לנוכח הפטור הנרחב מגיוס על בסיס הצהרת דת. חלקו האחרון של המסמך יציג המלצות מעשיות עיקריות.